

INTERPRETATIE VAN LITERATUUR

Een beoordelingsinstrument

Leerlingen leren beter verhalen interpreteren wanneer hun eigen vragen en ervaringen bij de tekst de ruimte krijgen, zowel in de moedertaal als in een vreemde taal. Maar hoe maak je de opbrengsten van een dergelijke dialogische aanpak binnen het literatuuronderwijs zichtbaar en meetbaar? Met andere woorden: hoe kunnen we interpretatievaardigheid beoordelen? Dit artikel presenteert een beoordelingsinstrument voor interpretatie gebaseerd op geschreven leerlingproducten naar aanleiding van korte verhalen.

YMKE BRUMMEL & STEFANIE RAMACHERS

Volgens de huidige eindtermen, en nog meer volgens concepteindtermen voor het nieuwe vreemdetalencurriculum, moeten leerlingen verslag kunnen doen van hun leeservaringen. Ze moeten teksten kunnen waarderen, er een interpretatie aan toekennen en dit alles ook onderbouwen, onder andere in relatie tot de eigen context en belevingswereld (subdomein C1; SLO, 2024a, 2024b). Dit roept de vraag op hoe je dit enigszins objectief meetbaar kunt maken. Hoe kunnen we interpretatie definiëren? Hoe kunnen we dit in leerlingproducten terugzien? En welke verschillende vaardigheidsniveaus zouden we binnen deze vaardigheid nog kunnen onderscheiden?

Op basis van een analyse van schrijfp opdrachten uit havo 4 en vwo 4 naar aanleiding van korte verhalen (zie Ramachers, 2023) werd een beoordelingsinstrument voor interpretatievaardigheid ontwikkeld, dat wij in dit artikel presenteren.

Definitie

Wat we concreet van leerlingen verwachten als we willen dat ze een tekst interpreteren, is helemaal niet zo gemakkelijk om uit te leggen. Jonathan Culler (2013) kan hierbij helpen. Hij beschrijft interpreteren als 'waarom-spel'; je zou steeds waarom-vragen aan de tekst moeten stellen en bij het beantwoorden van die vragen ook mee moeten willen spelen met het spel (zie kader 1). Een interpretatie is dus niet het benoemen van feitelijke gebeurtenis-

sen in de tekst, maar juist het proberen uit te vinden wat er niet direct in de tekst staat. Daarbij gaat het niet om het uiteindelijke antwoord, maar juist om het proces van het stellen en proberen te beantwoorden van waarom-vragen.

Omdat interpreteren een proces is dat ook nog eens erg persoonlijk is, is het uitdagend om interpretatievaardigheden van leerlingen te kunnen beoordelen, terwijl dat wel wenselijk is gezien de (nieuwe) eindtermen.

Beoordeling

Een methode om interpreteren in de klas aan de orde te stellen is de dialogische, lezersgerichte benadering (Janssen et al., 2009). Voor de ontwikkeling van het beoordelingsinstrument zijn data gebruikt uit een onderzoek

In het korte verhaal 'Helm auf!' wordt er vanuit het ik-perspectief verteld over een jongetje dat altijd een helm op heeft. Je zou je kunnen afvragen waarom hij dat doet. Als je die waarom-vraag beantwoordt met: 'Omdat hij raar is', dan wordt het waarom-spel niet gespeeld, tenzij dat antwoord weer met een waarom-vraag wordt opgevolgd: waarom vind je het jongetje raar? Uiteindelijk moet er wel een antwoord op de waarom-vraag komen waar niet nog eens 'Waarom' op gevraagd kan worden, omdat interpreteren ook draait om het vinden van een mogelijk antwoord. Het waarom-spel wordt ook gespeeld als de vraag over de helm bijvoorbeeld beantwoord wordt met: 'Omdat hij iets ergs meegemaakt heeft en zich nu alleen nog maar veilig voelt met een helm op'.

Kader 1. Een voorbeeld van het waarom-spel

Foto: Tom van Limpt

LITERAIR WOORDGEBRUIK		 er is geen sprake van literair taalgebruik	 er is sprake van enig literair taalgebruik		
TEKSTSTRUCTUUR		 onvoldoende	 interpunctie is in orde	 interpunctie is in orde + er worden consequent signaalwoorden gebruikt, om structuur aan de tekst te geven	
BESCHRIJVEN		 vertelt in eigen woorden na wat er in het verhaal gebeurt	 vertelt in eigen woorden na wat er in het verhaal gebeurt + beschrijft daarbij de hoofdlijnen van het verhaal	 vertelt in eigen woorden na wat er in het verhaal gebeurt + gebruikt dit om argumenten te onderbouwen + identificeert <i>minstens één</i> open plek in de tekst	 vertelt in eigen woorden na wat er in het verhaal gebeurt + gebruikt dit om argumenten te onderbouwen + identificeert <i>meerdere</i> open plekken in de tekst
WAARDEREN		 waardeert de tekst en/of personages zonder onderbouwing	 waardeert de tekst + onderbouwt dit	 waardeert personages + onderbouwt dit	 waardeert personages + onderbouwt dit + verwijst in de onderbouwing naar in hoeverre er sprake is van identificatie met een personage
INTERPRETEREN	hypothetisch	 speculeert over het einde / alternatieve gebeurtenissen of doet suggesties voor verbeteringen aan de tekst	 doet suggesties voor verbeteringen aan de tekst en baseert zich daarbij op eigen wensen / leeservaringen	 speculeert over het einde / alternatieve gebeurtenissen of doet suggesties voor verbeteringen aan de tekst + argumenteert daarbij aan de hand van de tekst	 speculeert over het einde / alternatieve gebeurtenissen of doet suggesties voor verbeteringen aan de tekst + argumenteert daarbij aan de hand van de tekst + toont begrip voor de keuzes van de auteur en probeert die keuzes te verklaren
	personages	 stelt geen of weinig vragen over (het handelen van) personages en doet geen poging die vragen te beantwoorden	 stelt vragen over (het handelen van) personages + probeert deze vragen te beantwoorden	 stelt vragen over (het handelen van) personages + probeert deze vragen te beantwoorden + benadert dit vanuit meerdere perspectieven	 stelt vragen over (het handelen van) personages + probeert deze vragen te beantwoorden + benadert dit vanuit meerdere perspectieven + draagt voor die verschillende perspectieven argumenten aan
	verhaal	 stelt geen of weinig vragen over intenties / betekenissen / gebeurtenissen in de tekst en doet geen poging die vragen te beantwoorden	 stelt vragen over intenties / betekenissen / gebeurtenissen in de tekst + probeert deze vragen te beantwoorden	 stelt vragen over intenties / betekenissen / gebeurtenissen in de tekst + probeert deze vragen te beantwoorden + argumenteert daarbij vanuit de tekst	 stelt vragen over intenties / betekenissen / gebeurtenissen in de tekst + probeert deze vragen te beantwoorden + argumenteert daarbij vanuit de tekst + vanuit kennis van de wereld / de literatuur / het genre
VERWIJZEN		 ziet samenhang tussen (delen) van de tekst en zichzelf	 ziet samenhang tussen (delen) van de tekst en (zichzelf +) de eigen leefomgeving	 ziet samenhang tussen (delen) van de tekst en de echte wereld (uitgebreider dan zichzelf en de eigen leefomgeving)	 ziet samenhang tussen (delen) van de tekst en de echte wereld + doet morele uitspraken met betrekking tot het verhaal, daarbij argumenterend vanuit de echte wereld

Kader 2. Het beoordelingsinstrument voor interpretatievaardigheid (de Duitstalige versie is op te vragen bij <ymke.brummel@gmail.com>)

Het beoordelingsinstrument biedt ruimte voor zowel formatief evalueren als ook summatieve toetsing

realiseren dat wij teksten vaak al meerdere keren gelezen hebben. Daardoor merken we zaken op die leerlingen bij de eerste keer lezen simpelweg nog niet waarnemen. Het zou daarom zinvol kunnen zijn om leerlingen in een beoordelingssituatie een tekst voor te leggen die ze in de lessen al een keer gelezen hebben. Op die manier is de barrière van de vreemde taal een stuk kleiner en krijgen leerlingen de kans om bij het herlezen patronen in de tekst waar te nemen en mee te nemen in hun interpretatieproces. We willen immers interpretatie meten, niet het letterlijke begrip van de tekst (wat wel een voorwaarde is voor interpretatie!).

Het beoordelingsinstrument is oorspronkelijk opgesteld in het Duits voor het vak Duits, maar is natuurlijk inzetbaar voor alle talen. Het kan richting geven aan de vormgeving van het literatuuronderwijs, een mondeling of een schrijftaak met betrekking tot literatuur. Hiermee wordt het invulling geven aan de nieuwe eindtermen weer een stukje eenvoudiger. ■

LITERATUUR

- Brummel, Y. (2023). *Der Einfluss der Self-Questioning-Methode auf die Interpretationsfähigkeiten von Schülern und wie man diese bewerten kann* [Masterscriptie, Radboud Universiteit Nijmegen]. Radboud Educational Repository. <https://vlit.nl/brummel>
- Culler, J. (2013). *Literaturtheorie. Eine kurze Einführung* (A. Mahler, Vert.; 2e ed.). Reclam.
- Janssen, T., Braaksma, M., & Couzijn, M. (2009). Self-questioning in the literature classroom: Effects on students' interpretation and appreciation of short stories. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 9(1), 91–116.
- Kwakernaak, E. (2012). Een taxonomie voor het vreemdetalenonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 99(6), 10–15.
- Ramachers, S. (2023). Wanderlust: Leren interpreteren met korte verhalen. *Levende Talen Magazine*, 110(8), 24–28.
- Schrijvers, M., Janssen, T., Fialho, O., Maeyer, S. De, & Rijlaarsdam, G. (2019). Transformative dialogic literature teaching fosters adolescents' insight into human nature and motivation. *Learning and Instruction*, 63, Artikel 101216.
- SLO. (2024a). *Conceptexamenprogramma Duitse taal en cultuur havo*.
- SLO. (2024b). *Conceptexamenprogramma Duitse taal en cultuur vwo*.

waarin deze methode is toegepast (zie Ramachers, 2023). Leerlingen binnen het schoolvak Duits werd na het lezen van een kort verhaal gevraagd om een dialoog met zichzelf te schrijven die startte met de vraag: ‘Oké, welk stukje van het verhaal sprong er voor jou echt uit?’ De leerlingen schreven deze dialoog in het Nederlands, opdat de vreemde taal niet in de weg zat van de interpretatieve uitingen van de leerlingen.

Als uitgangspunt voor de beschrijving van de leerlingdialogen werd een bestaande analysemethode (Schrijvers et al., 2019) gebruikt en waar nodig aangepast. De gebruikte analysemethode legt thematisch bloot wat leerlingen concreet doen als ze over een tekst schrijven. Na het analyseren werden de gevonden thema's ten behoeve van het beoordelingsinstrument samengevat in zes categorieën of beoordelingscriteria. Deze zijn te vinden in de linkerkolom van het instrument (zie kader 2). De categorie Interpreteren heeft drie subcategorieën, omdat leerlingen, zo bleek uit de dialoogtaak, op drie verschillende vlakken interpreterende uitspraken doen.

Het beoordelingsschema is zo opgebouwd dat er in de kolommen van links naar rechts (de niveaus) steeds een beetje meer van de leerling gevraagd wordt. De keuzes waarop de niveaubeschrijvingen en -opbouw binnen de categorieën gebaseerd zijn, kunnen hier niet allemaal uitgelegd worden (zie hiervoor Brummel, 2023), maar een aantal keuzes wordt hier toegelicht.

Zo is er bij de categorie Beschrijven tussen niveau 1 en 2 geen heel groot, maar wel essentieel verschil: in tegenstelling tot slechts vertellen wat er in een verhaal gebeurd is, waarbij ook bijzaken benoemd kunnen worden, is er bij het beschrijven van de hoofdlijnen van de tekst sprake van samenvatten, waarbij gekeken wordt welke delen van de tekst het meest relevant zijn. Dit is een complexere vaardigheid dan navertellen, volgens de taxonomie voor receptieve vaardigheden van Kwakernaak (2012).

Verder is het verwijzen naar zichzelf, de eigen leefwereld of de echte wereld binnen meerdere categorieën in het beoordelingsschema terug te vinden én heeft verwijzen een eigen categorie. Verwijzen is belangrijk in het interpretatieproces, omdat leerlingen kunnen teruggrijpen op hun eigen ervaringen, bijvoorbeeld als ze proberen te voorspellen wat een personage zal gaan doen of als ze een gebeurtenis in de tekst willen verklaren. Het is daarbij niet erg als een interpretatieve uitspraak in meerdere categorieën een bepaald niveau scoort:

een leerling die bij de categorie Interpreteren Verhaal het hoogste niveau behaalt, omdat er beargumenteerd wordt vanuit de kennis van de echte wereld, behaalt ook het één na hoogste niveau in de categorie Verwijzen. Deze laatste categorie biedt de mogelijkheid om de toenemende complexiteit van verwijzingen door leerlingen te waarderen. De categorieën Beschrijven, Waarderen en Verwijzen zijn opgezet als ondersteunende categorieën, die alle drie op hun eigen manier bijdragen aan het interpretatieproces. Zonder beschrijven, waarderen of verwijzen wordt het waarom-spel van het interpretatieproces nog niet goed gespeeld. Het is in de opzet van het beoordelingsmodel dus logisch en wenselijk dat verwijzen, maar ook beschrijven en waarderen, deels ook terug te vinden zijn in de verschillende niveaus van Interpreteren.

Gebruik

Met het ontworpen instrument kunnen uitspraken van leerlingen over een literaire tekst beoordeeld worden. Het zou echter jammer zijn als het instrument pas in de laatste fase van het literatuuronderwijs, bij het beoordelen, ingezet zou worden. Het kan ook uitstekend ingezet worden als *feed-up* in de beginfase door het met leerlingen te delen en naar aanleiding daarvan te spreken over wat interpretatie eigenlijk is, zodat leerlingen kwaliteitsbesef ontwikkelen en weten wat er van ze wordt verwacht. Leerlingen zouden ook een inschatting kunnen maken van wat ze al kunnen en op welke punten ze zich nog kunnen ontwikkelen. Er is geen enkele leerling die niet al iets kan wat in het beoordelingsschema staat, dus daarmee kan ook het competentiegevoel van leerlingen aangewakkerd worden.

Met het ontworpen instrument kunnen uitspraken van leerlingen over een literaire tekst beoordeeld worden